Kamarás István

Krisna-tudat Magyarországon

Milyen fogadtatása, befogadása, értékelése és értelmezése van a Krisna-vallásnak újdonsült magyar hívei (csaknem mindegyikük az) körében? Miért éppen egy, a keresztény kultúrától – legalábbis látszólag – idegen vallást választottak? Mi mozgatja a sok esetben váratlannak tűnő megtérést? A számukra alig ismert „történetbe" bekapcsolódó megtérők vallásosságát mennyire jellemzi a tudatos elfogadás, a „hiteles fordítás", mennyire hatja át életük különböző dimenzióit a Krisna-tudat?

És hogyan fogadja (értékeli és értelmezi) a Magyarországi Krisna-hívőket szűkebb környezetük, az utca embere, hogyan fogadják őket a többi (ebben az országban elsősorban a keresztény) vallás hívei, a tömegkommunikáció, a politikusok? És hogyan fogadják el a megtértek önmagukat? Elkerülhetővé teszi-e vagy csak enyhíti a rátalálás, a megtérés, a megvilágosodás öröme és boldogsága azt a kultúrsokkot, amelyet az egészen újfajta életmód, kapcsolatkultúra és a hagyományos tudást felváltó védikus tudás[1] okozhat? A védikus Krisna-vallás egyszerre jelent ismeretet, hitet, érzéseket, szertartásokat, életmódot és közösséget. Vajon az újdonsült hívők ezek közül mely kapukon lépnek be az új világba, és milyen sorrendben lesznek beavatottak ezekbe a dimenziókba? E kérdések megválaszolására vállalkoztam, amikor 1995 kora őszén kutatni kezdtem a magyarországi Krisna-hívők világát.

1. Gyökéreresztés szélviharban

A Krisna-tudatú hívők a hetvenes évek végén jelentek meg először Magyarországon, de csak a misszió második hullámában, a nyolcvanas évek közepén jött létre és indult el életképes közösség. Hazai fogadtatásuk – miként ezt *Horváth Zsuzsa* is megállapította (Horváth 1995: 319–322) – egyaránt váltott ki rokonszenvet és ellenszenvet. A Magyarországi Krisna-tudatú Hívők Közössége

1 A hinduizmus Visnu-hit ágának több ezer éves szent könyveit nevezik Védáknak (a tudás könyveinek). A „védikus tudásban", illetve a „védikus tudományban" még egységet alkot szent és profán, vallás, művészet és tudomány.

(a továbbiakban: MKHK, illetve: krisnások[2]) 1989 óta bejegyzett[3] egyház hazánkban. Az 1993–95-ös sajtónyilatkozatokban a MKHK „szóvivői" nyolc–tízezer fős tagságról beszélnek. [4]

A politikai rendszerváltozást követő második évben, 1991 szeptemberében, a második országos Hare Krisna Fesztivált követően *Németh Géza* református lelkész többtucatnyi napilapban[5] támadást indít a krisnások ellen. A cikkek kulcsszavai, csak felsorolásszerűen: agymosás, családok szétszakítása, magyarságtudat elvesztése, rabszolgaság, pszichológiai terror, nagyszámú fiatal tragédiája, agresszív pszichotechnikák, totális ellenőrzés, rafinált eszközök, személyiségtorzulás. *Hegedűs Lóránt, a* református egyház zsinatának elnöke kijelentette: az MKHK bejegyzett felekezet, az önálló egyházat[6] alapító *Németh Géza* pedig nem illetékes egyháza álláspontjának képviseletére. Egy hónappal később két protestáns lelkésszel[7] megalakítják a *Segítő Barát Munkaközösséget*, az Anti-cult Movement hazai változatát, amelynek céljai között egyebek mellett a „leleplező felvilágosítás", „a bűnüldöző szervek mozgósítása", „destruktív szekták elleni panaszokat fogadó hatóság felállítása", „e szektákat propagáló tv- és rádióműsorok elleni fellépés", „e szekták áldozatainak deprogramozása", a „nemzetbiztonságilag veszélyes gazdasági és politikai behatolás semlegesítése" szerepel.[8] Az MKHK 1992 januárjában keresetet nyújt be a bírósághoz. Előbb a mindössze négy panaszos szülőt, majd az érintett fiatalokat hallgatják ki. 1993 januárjában az MKHK vitafórummal egybekötött konferenciát szervez, a tekintélyesnek tűnő külföldi előadók[9] a mozgalom hitelességét bizonygatták. 1993 elején *Németh Géza* egy 36 egyház képviselőiből álló bizottság előtt javasolja, hogy határolják el magukat a veszélyes vallási csoportoktól (köztük a MKHK-t is megnevezte), és felvetette azt is, hogy vonják meg tőlük a költségvetési finanszírozást, a testület azonban elvetette az indítványt.

Nem sokkal később *Tóth Albert* református lelkész, a Magyar Demokrata Fórum képviselője a parlament emberjogi bizottságához intézett beadványában indítványozta, hogy négy, „bomlasztó ideológiát" képviselő egyház (köztük az MKHK) ne kapjon támogatást. Március 19-én az országgyűlés elfogadta az egyházaknak nyújtandó közvetlen állami támogatás felosztására vonatkozó határozatot, ennek értelmében négy egyház, köztük az MKHK[10] nem részesült támogatásban. *Németh Géza* és mások (köztük politikusok is) szorgalmazták, hogy az egyházzá minősítést tízezer természetes személyhez vagy százéves magyarországi múlthoz kössék. Ez ellen a *Nyilvánosság Klub* 63 000 tiltakozó aláírást gyűjtött össze. A magyar krisnások melletti nemzetközi szolidaritás is erőteljes volt. A

2 Ezt a kifejezést egyesek pejoratív éllel használják. Mivel azonban a velük rokonszenvezők is leggyakrabban így nevezik őket, maguk a Krisna-tudatú hívők is elfogadják ezt az elnevezést.

3 Az egyház bejegyzésekor 50 főt regisztráltak.

4 Az odatartozók hozzávetőlegesen pontos számának megállapítása is roppant nehézséget okoz egy olyan egyház esetében, mely nem szervezetként működik. Barabás Tamás (a MKHK egyik vezetője) közlése szerint 190–200 fő a templomokban élők és összesen 800–900 fő a vallásukat komolyan gyakorlók száma. A négy fesztiválon kilenc-tízezer fő adta meg a nevét, közülük sokan eljárnak a különböző krisnás programokra, de körükben a hívők és nem hívők, a hitüket rendszeresen és kevésbé rendszeresen gyakorlók aránya nem ismeretes.

5 A lapok között kormánypárti és ellenzéki, országos és megyei lapok, bulvárlapok és nembulvár sajtótermékek egyaránt találhatók.

6 Erdélyi Gyülekezet.

7 Amikor 1993 elején Dávid Ibolya, a Magyar Demokrata Fórum képviselője képviselőkből és ügyészekből álló csoport nevében ígéri a Segítő Barát támogatását, az alapító baptista Dobner Győző kilép a szervezetből kijelentve, hogy „Németh Géza nem a szektás jelenségek, hanem a szekták ellen küzdött, miközben egyetlen szülőnek sem segített".

8 Az 1992. november 16-án napvilágot látott szándéknyilatkozatból idézve, amely az MKHK-nak „A magyarországi »szektabotrány« krónikája" címmel megjelent röplapjában látott napvilágot.

9 Larry D. Shinn, a Bucknell Egyetem vallástudós dékánja, O. P. Sharma, az Angliai Hindu Templomok Tanácsának elnöke, H. H. Maha Vishnu Goswami, a vaisnava tradíció egyik elismert tanítómestere és H. H. Sivarama Swami, a Krisna-tudat magyarországi vezetője.

10 A másik három: a Jehova tanúi, a Magyar Szcientológiai Egyház és az Egyesítő Egyház.

diszkrimináció ellen 1993 áprilisában az MKHK petíciót nyújtott be az Országgyűlés alelnökéhez. A petíciót 140 ismert közéleti személyiség írta alá.

1993 nyarán a bíróság elmarasztalta *Németh Gézát*, és felhívta, hogy tartózkodjék a további jogsértéstől[11], 1994 elején pedig elutasította *Németh Géza* fellebbezését. 1993 szeptemberében *Németh Géza* konferenciát rendezett a szektákról, amelyen azonban csak az általa kiválasztott kárvallott szülők vehettek részt. Hasonlóképpen válogatta ki az előadókat is, hiába kért szót *Horváth Zsuzsa,* az új vallási mozgalmak és szekták kutatásában legjelesebb magyar vallásszociológus. Az MKHK a színhely bejárata előtt háromnapos békés, zenés demonstrációt rendezett. 1994 márciusában a parlament – elismerve az egyház hitéleti és karitatív munkáját – állami támogatást szavazott meg az MKHK-nak. [12]

A történtek értelmezése azért nem olyan egyszerű, mert a kulcsfigura, az 1995-ben elhunyt *Németh Géza* „kétségbevonhatatlanul jóhiszemű ember, akit húsz éve politikai okkal megfosztottak gyülekezetétől, s amolyan vándorprédikátorként működött, majd az erdélyi menekültek segítésére sietett, kallódó és drogos fiatalok hóna alá nyúlt"(Bálint 1993). Ráadásul, ez a hihetetlenül szuggesztív, a keresztény egyházak közötti ökumenét sürgető lelkész Martin Luther Kinget és Gandhit tekintette példaképének. Miért éppen ő indított hadjáratot a szekták ellen, s vajon tehette-e ezt széles körű támogatás nélkül? Úgy vélem, a politikai rendszerváltozás után, mint sokan mások, ő is úgy érezhette, hogy a szabadságtér hirtelen megnövekedésével mindenféle új érték, norma, szokás áramlik be az országba, válogatatlanul, és nem ritkán éppen vallási, spirituális mozgalmak formájában. Az átlagpolgár nehezen tud különbséget tenni az értékes és a romboló, a valódi és az utánzat, a beépíthető és a csak ránk aggatható között. Nem kevesen féltek attól, hogy miként a hamburger, a hot dog és a Coca-Cola kiszoríthatják a hazai ízeket, ezek az újmódi lelki-szellemi mozgalmak is félresöpörhetik az európai, a keresztény és a nemzeti értékeket. A fundamentalista és populista *Németh Géza* kellő politikai kultúra, szociológiai tájékozottság és pszichológiai érzék nélkül fújt riadót, ezúttal ismét egy kárvallottnak hitt kisebbség, az új vallási mozgalmakhoz csatlakozó, gyermekeik által elhagyott panaszos szülők védelmében. A „kárvallott" – ám sok esetben korántsem tökéletes – szülők kis csoportján kívül is sokan álltak *Németh Géza* mögött és mellett: a történelmi egyházak lelkészeinek és híveinek egy része, számos politikus és országgyűlési képviselő, átmenetileg a tömegkommunikációs orgánumok jelentős része, valamint a tájékozatlan és a másság tűrésében a demokrácia hiányában hagyományokkal nemigen rendelkező nagyközönség jelentős része. Valamennyiükre áll az, amit *J. G. Melton* a wacói davidiánus szekta tragédiájának elemzésekor az amerikaiakkal kapcsolatban megállapít: az összeomlott kommunizmus után új ellenségre van szükség az identitás megőrzéséhez (Melton 1994: 253–260). *Németh Géza* és szövetségesei szemében ezek: a nyugati világ (ezen belül is elsősorban az USA), a liberalizmus és a nyugatról keletre terjeszkedő szekták, mert elfojtják, magukba szippantják a nemzeti értékeket. Mindemellett az is elgondolkodtató, amit *Bartus László* vetett fel a tekintélyes liberális hetilapban: „A szektaügy kirobbantásában kétségkívül nagy szerepet játszott a Hare Krisna egész nyáron folytatott túlméretezett kampánya. A társadalmi elfogadásra igényt tartó kis vallási közösségeknek meg kell tanulniuk tiszteletben tartani a többség tűrési határát" (Bartus 1993: 16–18).

11 Indokolás: „A *Mai nap* napilapban megjelent *Újkori keresztes háború* című írásában valótlan tényállásaikkal a felperes személyéhez fűződő jogait megsértette."

12 Ugyanakkor tizenegy egyház nem részesült állami támogatásban, közöttük volt az előző évben destruktívnak minősített másik három egyház is.

2. „Krisna-drog", „Krisna-buli", „Krisna-fesztivál", „Krisna-ebéd", „Krisna-falu": a krisnások a magyar sajtóban

Ezek a tipikus sajtóközlemény-címek 1991-ből, 1992-ből, 1993-ból, 1994-ből és 1995-ből jól jellemzik a krisnások magyarországi fogadtatását. Leszámítva a néhány soros híreket és az egy-egy mondattal kommentált képeket, évenként 50–70 közlemény jelent meg összesen közel 70 sajtótermékben a krisnásokról.

Az írások fele a Krisna-vallás bemutatásával foglalkozik, ezek negyede hívőkkel készített interjúkon keresztül mutatja be a Krisna-hitet. Köztük igen kevés (fél tucat sincsen) az alapos elemzés (Bartus 1993; Czene 1995; Estsey–Pohly 1992), nagyobb részük mint furcsaságot, érdekességet mutatja be, a legfontosabb tudnivalókon kívül elsősorban az öltözetre, lélekvándorlásra, az étkezési és szexuális szokásokra összpontosítanak. Az írások másik fele eseményekkel foglalkozik: a legtöbb (az írások 15 százaléka) a fesztiválokkal, majd – sorrendben – az ételosztásokról, a *Németh Géza* rendezte konferenciáról, a perről, a krisnások elleni parlamenti döntésről, a Krisna-faluról, a Krisnások által rendezett, a vallásukat bemutató tudományos konferenciáról és a Krisna-hitre tért rockzenészről.

Az 1991. január és 1995. szeptember között megjelenő írások 35 százaléka országos, 30 százaléka regionális és helyi napilapokban, 9 százaléka politikai hetilapokban, 8 százaléka szórakoztató hetilapokban, 3 százaléka pedig művészeti és tudományos folyóiratokban jelent meg. Nagyon kevés írás jelent meg ifjúsági és vallási lapokban. 1991-ben az írások 51 százaléka semleges-tárgyilagos, 39 százaléka negatív (előítéletes és támadó), 11 százaléka pozitív (védekező, védelmező, értéket felmutató) beállítottságú. A következő évben 66 százalékra nő a semleges-tárgyilagos, és 20 százalékra csökken a negatív hangvételű írások aránya. Az 1991. évi 9 százalékról 21 százalékra nő az érdekességet és szenzációt tartalmazó írások aránya, vagyis a negatív előjelű írások felét ilyen típusúak foglalják el. 1993-ra tovább csökken (9 százalékra) a negatív előjelű, és az 1991. évihez képest háromszorosára (!) nő a krisnások mellett kiálló írások aránya. Ez a fordulat éve, hiszen a következő két évben megjelent írások döntő többsége (82 százaléka) már semleges-tárgyilagos beállítottságú. A pozitív hangvételű írások 40-40 százaléka baloldali lapokban és a bulvársajtóban jelent meg, 10 százalékuk azonban olyan, zömmel jobboldali és kereszténydemokrata irányultságú lapokban, amelyek 1991-ben még felerészben negatív előjelű írásokat jelentettek meg. 1992-től fokozatosan nőtt az eseményekről tudósító írások aránya, amelyek a kezdeti „Krisna-buli" és „Isteni rock" után egyre gyakrabban ilyen címekkel jelentek meg: „Járjatok békével!", „Találkozó a minket vezető felső lénnyel", „Megtisztítani a szivet", „Krisna jótékony gyermekei", „Krisna-falu – a világra nyitva", „Krisna, a mindenkinek tetsző", „Szekérfesztivál a tolerancia jegyében". Nem túl sok, mindössze tucatnyi kiemelkedő publicista írt tucatnyi cikket a krisnásokról, közülük heten tárgyilagosan vagy pozitívan[13]. *Németh Gézán* kívül tucatnyi neves közéleti személyiség (tudós, politikus, művész és pap) nyilatkozott meg, hatan pozitívan, hárman mérlegelve-tárgyilagosan és csak ketten negatívan.[14]

13 Bartus László, Czene Gábor, Gyémánt Mariann, Lantos Gabriella, R. Székely Julianna, Szénási Sándor, Váncsa István.

14 Endreffy Zoltán filozófus, Gyökössy Endre református lelkész és pszichológus, Horváth Zsuzsa szociológus, Majsai Tamás református lelkész és történész, Nehéz-Posony István jogász, Popper Péter pszichológus pozitívan, Balás Béla katolikus püspök, Dobner Győző baptista lelkész és Hegedűs Lóránt református püspök mérlegelve-tárgyilagosan, Bertha Bulcsú író és Cselényi István Gábor görög katolikus lelkész negatívan.

Mi okozta a rövid időn belül bekövetkezett látványos változást a sajtóban? Egyszerűen az újdonsült demokratikus nyilvánosság működött rendeltetésszerűen, bizonyítva, hogy Magyarország Európához tartozik? Részben igen. A nyilvánosság első komoly vizsgáinak egyike éppen a vallásszabadság volt, a szekták és a krisnások „ügye", s megállapíthatjuk, hogy a sajtó – a kezdeti bizonytalankodás után – kevés kivétellel eléggé jól vizsgázott ebből a tételből. Lehetséges, hogy mégsem a sajtó, hanem a sokak szerint majdnem teljesen szocialista és liberális orientációjú sajtó lenne a magyarázat? Ezt a feltevést is meg lehet vizsgálni, csakhogy ennek ellene mond az a tény, hogy 1992–93-ra a jobboldali és a kereszténydemokrata orientációjú sajtóban is túlsúlyba kerültek a pozitív hangvételű írások. Ebben természetesen komoly szerepe lehetett a krisnások és barátaik egyre tudatosabb és egyre ügyesebb public relation tevékenységének is. Legalább ennyire fontos tényező lehet azonban az is, hogy a bulvárlapok hamar feladták ellenséges attitűdjüket, s ehelyett a krisnásokat érdekességként és szenzációként tálalták.

3. „Lélekhorgászás a kelet-európai halastóban": keresztények a krisnásokról

A kép még nem áll össze, még eléggé hiányos a mozaik, de itt-ott már kezd kirajzolódni egy-két tendencia. Még az MKHK elleni heves sajtótámadások idején is akadtak keresztény hívők, például a Támadnak hamis próféták[15] írásra válaszoló olvasói levél szerzője, aki a görög katolikus lelkésszel vitatkozva kijelenti, hogy tanulni is lehet a krisnásoktól, és „keresztény hitünk még új dimenziókat is nyerhet".[16] Egy másik olvasói levél szerzője úgy véli: „Az emberek kritikátlanul fogadják be a Távol-Keletről érkező szellemi áramlatokat. A krisnások új Istent akarnak becsempészni az országba. A keresztény Magyarország rogyadozó hitét, erkölcsét, gazdaságát, jövőjét talán a Krisna-isten fogja talpraállítani? Vagy talán keveslik, amit az igazi Isten és Jézus Krisztus, a Szent Szellem cselekszik?"[17] A fesztivál-turné miskolci állomásán A Hit Gyülekezete és a Mannheim fiataljai tüntettek a bejáratnál hangosbemondóval és szórólapokkal felszerelve, „Jézus él – Krisna megsötétít" jelszóval. „Minden helyszínen ott voltak, és ellenünk szóltak", nyilatkozza az MKHK egyik szóvivője.[18]

„Egy vidéki város egyházi kérdésekkel is foglalkozó rendezvényére az egyik helybéli konstruktív egyház főpapja azzal az indokolással nem ment el, hogy a parlament destruktívnak, törvényen kívülinek minősítette például a Krisna-tudatú hívők közösségét is, s tudomása szerint e felekezet képviselői is meghívót kaptak", írja Iványi Gábor metodista lelkész, SZDSZ-képviselő a *Magyar Narancs*ban (Iványi 1993). Akár még mulatságosnak is tartható, hogy a „történelmi" egyházak éppen ezt a vallást tekintik zavarosban halászó nyugati (!) szektának, amelyben a Bhagavad Gita a Biblia, amint ez a református egyház legnagyobb példányszámú lapjának vezércikkében is olvasható (Medgyesi 1992). A katolikusok népszerű hetilapjában egy jezsuita szerzetes ír (a *Sátán hálójában* című sorozatban) a krisnásokról. Az új vallási mozgalmakban is tájékozottnak tűnő szerző a minket önmaga teljes átadásával megváltó, de természetesen viselkedő, így még húst is evő Krisztussal a „sátáni ihletésű"

15 *Kelet-Magyarország*, 1992. 08. 06.

16 Még egyszer a „hamis próféták"ról". In *Kelet-Magyarország*, 1992. 08. 13. A nyíregyházi *Bódig Mátyás* olvasói levele.

17 *Új Néplap*, 1992. 10. 15. *Bitskey István* olvasói levele. A Szentlélek Szent Szellemként használata valamelyik újabb protestáns kisegyházra utal.

18 Krisna-hívő–újkeresztény ellentét. In *Pesti Riport*, 1992. 10. 12.

Krisna-tudat képmutató istenségét állítja szembe, aki nemcsak a húst tiltja híveitől, hanem a szerelmet is, miközben a szentképeken hitvesével való szeretkezés közben ábrázolják (Kiss 1993). Az ominózus parlamenti döntés után *Endreffy Zoltán* katolikus filozófus egyfelől kijelenti, hogy e javaslat alapja a bizalmatlanság, ami ellentétes a II. vatikáni zsinat szellemével, másfelől megjegyzi: „a nagy egyházak is elfajulhatnak". *Majsai Tamás* református lelkész és folyóirat-szerkesztő pedig úgy véli: „a nagy egyházak roppantul élvezik a számukra 1989–90-től kitágult teret, s félnek a legálissá vált kisebb egyházak lélekhalászásától" (Gyémánt 1993). Ebben is van igazság, ám a kép ennél árnyaltabb. *Balás Béla* katolikus püspök – a pártállami rendszer által üldözött bázisközösségi mozgalmak egyikének legendás alakja – úgy véli, a krisnások jelenlétét a szekularizált világ indokolja, hiszen erre a világra nagyon is ráfér a csendes gondolkodás, az önuralom vágya, a transzcendencia utáni vágyódás. Ebben tehát közös a katolikusok és a krisnások törekvése, ám ez szerinte édeskevés. Úgy véli – és ebben feltétlenül igaza van –, „életmódjuk túl szigorú, és túl kemény a sérült lelkű magyar nép számára", végül megállapítja, hogy csak „hihetetlen türelemmel lehetne egy közös szótárt összeállítani, hogy értsük egymást, és netán még közeledni is lehessen" (Gulyás 1955). Az ő véleménye azért is fontos, mert az épülő Krisna-falu éppen az ő egyházmegyéjében van. A lelkész-pszichológus *Gyökössy Endre* úgy véli, a fiatalok erős apára, közösségre és törődésre vágynak, ezért nem a szektákat kell támadni, hanem a történelmi egyházaknak kell megváltoztatniuk viszonyukat a fiatalokkal.

Tovább árnyalja a képet az a beszámoló, amelyet *Barabás Tamás* készített számomra. Ő az MKHK-nak az a vezetője, akinek az ominózus parlamenti döntés után az volt a feladata, hogy felkeresse a hittudomány, az egyházak és a szerzetesrendek vezető személyiségeit, hogy szolidaritásukat, esetleg a diszkrimináció elleni tiltakozásukat kifejező aláírásukat kérje. A hittudomány felkeresett képviselőinek többsége a találkozástól is elzárkózott. A hét püspök közül Gyulai Endre aláírásával is megerősítette, hogy „a keresztény etikával ellenesnek" tartja a krisnások megtámadását.[19] Többen meleg rokonszenvükről biztosították Barabás Tamást, s azóta is jó kapcsolatban vannak, mások udvarias vagy őszinte érdeklődést mutattak. Az öt szerzetesrend képviselői közül ketten írták alá a tiltakozó levelet. A kolostorokban inkább tekintették partnernek, kollégának vagy testvérnek a segítséget kérő krisnás szerzetest, mint a püspöki palotákban, s tartalmasabb beszélgetések alakultak ki. Aláírt még az adventista vezető és egy lutheránus püspök is, egy protestáns akadémia rektora pedig felajánlotta, hogy szívesen látnak krisnás diákokat intézményükben.

Az összkép mindenesetre távol van attól a hozzáállástól, amely a keleti vallásokat nagyon komolyan vevő trappista szerzetest, *Thomas Mertont* jellemzi, aki így írt a mai Krisna-mozgalom alapítójáról: „Swami Bhaktivedanta azt a hasznos figyelmeztetést hozta el Nyugatra, hogy a mi magasan aktivizált és egyoldalú kultúránk olyan krízissel került szembe, amely önmegsemmisítéssel végződhet, mert nélkülözi egy hiteles, metafizikai tudat mélységét. E mélység nélkül erkölcsi és politikai kijelentéseink nem mások, mint megannyi szószaporítás" (Merton 1977).

19 A katolikus püspöki kar permanens bizottságának titkára már más alkalommal is kiállt a krisnások mellett, erkölcstelennek és jogellenesnek nevezve az őket érő diszkriminációt.

4. „Tévtanítások pergőtüzében": a Krisna-tudat a tudományos és ismeretterjesztő könyvek tükrében

Féltucatnyi, szektákkal és új vallási mozgalmakkal foglalkozó magyar nyelvű könyv tájékoztatja az olvasót a krisnásokról, azaz hogy az esetek többségében éppen félretájékoztat. A könyvek közül egy vékonyabb brosúrát a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat adott ki, egy *Németh Géza* által erősen befolyásolt *Dokumentációs és információs központ a társadalomellenes kultuszokkal szembeni védelemért* nevű szerveződés tevékenységének első jeleként (Lugosi 1994).[20] E mű szerint a Krisna-vallás áltudomány és a tömegek agymosása. A közölt adatok nagyobb része téves, a beállítódás egyértelműen előítéletes.

A többi kiadvány egyházi. A katolikusok közül *G. De Rosa* könyvében a „mágia", az „agymosás" és „diktatúra" a kulcsszavak (De Rosa 1991). A két hazai szerző közül az egyik a New Age részeként mint „támadó és romboló kultuszt" tárgyalja a Krisna-tudatot. Család- és gyermekellenességét a kommunista és hitleri nevelési elvekhez hasonlítja (Gál 1994). A másik könyv szerzője tudós bencés, aki egyházával szemben eléggé önkritikus, s meglehetősen toleráns a „kultuszokkal" szemben. Más, Magyarországon még nem jelen lévő új vallási jelenségekhez képest nagyon kicsi terjedelemben foglalkozik a Krisna-vallással, viszonylag korrektül (Tarnay 1994). A két protestáns könyv közül az egyik, a *Protestánsok, kisegyházak, szekták* (1991), a nem keresztény szektákat és mozgalmakat olyan „csapdáknak" tartja, amelyektől „a leghatározottabban óvni kell honfitársainkat", a másik eléggé korrekt módon tájékoztat a krisnások által rendezett, vallásukat bemutató konferenciáról (amelyre ő ugyan tudatosan nem ment el, de megkapta anyagát), s aztán elsősorban *Tasi Istvánnak*, a hazai krisnás szerzőnek, a kereszténységet és a Krisna-vallást összehasonlító könyvének (Tasi 1993) állításaival vitatkozva, a szerző által vélt hasonlóságokat cáfolja.

Megállapítható, hogy akár még a bulvársajtó olvasója is tájékozottabb lehet a Krisna-vallást illetően, mint e könyvek olvasói. Az igényesebb olvasók, az érdeklődő értelmiségiek vagy az érintett rokonok azonban ma még magyar nyelvű könyvekből nemigen kaphatnak alapos és hiteles tájékoztatást, mert a megjelent könyvek nagyobb része a vélt ellenséggel szembeni védekezés jegyében fogant.

5. „Választ kaptam mindenre": találkozás a Krisna-tudattal

Mintegy száz Krisna-hívő megtéréséről, beilleszkedéséről, életmódjának és értékrendjének alakulásáról, a profán világgal való kapcsolatának alakulásáról van némi tapasztalatom kérdőíveken, személyes beszélgetéseken és számomra készített interjúkon keresztül.[21] Ők mintegy tizedét képviselik az MKHK vezetői által összesen nyolc-kilencszáz főre becsült belső és legbelső körnek (ahová az avatott szerzetesek, az avatás előtt álló szerzetestanulók és a vallásukat komolyan gyakorlók

20 A kötet alapjául a *Les Sectes en France* című kiadvány szolgál, két fejezetet pedig Németh Géza írt.

21 E tanulmány megírásának időpontjában 77 kérdőív áll rendelkezésemre. A kérdőívet kitöltők közül ötvenen szerzetes tanulók (brahmacari), 24-en avatás előtti, 26-an avatott (13-an az első, 13-an a második avatáson estek át), húsz fő házas (grihastha) (13 avatás előtti és 7 avatott házas), ketten lemondott életrendbe (sannyasa) tartoznak. Hatan tagjai az országos vezetőségnek (Országos Tanács), nyolcan a templomtanácsoknak. Magam tíz interjút készítettem, tanítványaim, Tóth Gabriella és Mezey Ibolya hetet, és fel tudtam használni a sajtóban megjelent alapos interjúk közül is tucatnyit.

tartoznak). Ha igen szigorú mércét használunk, s csak a belső kört tekintjük valódi tagságnak, a krisnások akkor is ötször annyian vannak, mint például az Egyesítő Egyház tagjai (a munisták), akik 1994-ben mindössze kétszázan voltak, de egy nagyságrenddel kevesebben, mint a Hit Gyülekezetének tagsága.

A kérdőívet kitöltő 82 fő kétharmada 21–30 éves, a náluk fiatalabbak és idősebbek aránya azonos, a férfiak és nők aránya egyenlő. Nagyobb részük legalább középfokú végzettségű. Fele részük szakközépiskolát vagy gimnáziumot végzett, egytizedük felsőfokú végzettségű.[22] A középiskola után felsőfokon tanulók aránya alacsony (6 százalék), és kétszer ekkora azok aránya, akik abbahagyták vagy megtérésük miatt el sem kezdték tanulmányaikat. Többségük eredetileg városi lakos, kétszer annyian vidékiek, mint fővárosiak. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy a krisnásokra is többé-kevésbé érvényes lehet az, amit *Horváth Zsuzsa* a Hit Gyülekezete[23] tagjairól állapított meg: „leginkább azok közül tudnak toborozni, akik az aktív részvételhez elegendő mennyiségű szabadon beosztható idővel rendelkeznek, és akik társadalmilag kevéssé integráltak, azaz átmeneti, illetve marginális helyzetben vannak, így relatíve kevesebb kockázatot jelent számukra egy marginális mozgalomhoz való csatlakozás" (Horváth 1995). Ha a krisnások társadalmi-demográfiai összetételét összehasonlítjuk az Egyesítő Egyház tagságának összetételével, legelőször is az állapítható meg, hogy az átlagos életkor nagyjából megegyezik (25 év). Lényegesen eltér viszont az iskolai végzettség: az Egyesítő Egyházban kétszer akkora a felsőfokú végzettségűek, illetve a felső fokon tanulók, s fele akkora a szakmunkások aránya, mint a krisnások között. Ami pedig a lakóhelyet illeti, Mun tiszteletes hívei sokkal inkább budapestiek és nagyvárosiak, mint a krisnások (Koncz–Nagy–Solymosi 1994).[24]

Figyelemre méltó, hogy az általam eddig megismert krisnások kétharmad része megtérése előtt nem volt kapcsolatban semmiféle vallással. (Az Egyesítő Egyház tagjainak csak egyharmadáról állítható ugyanez.) A krisnások nagyjából egyenlő hányadai materialistának, ateistának, Isten-keresőnek, istenhívőnek és felsőbb szellemi hatalmat feltételezőnek nevezte magát, és hasonló arányban akadtak köztük olyanok, akiket a reinkarnáció kérdése izgatott. A megtérésük előtt is vallásos krisnások jó része a katolikus, a többi a református egyházhoz tartozott, de döntő többségük felnőttként csak felszínesen és formálisan volt vallásos, rendszeres gyakorlat, igazi istenélmény és vallásos értékrend nélkül.

1995-ben kétharmaduk négy–hét éve, a többiek nagyjából egyenlő arányban egy–három éve kötelezték el magukat a Krisna-tudattal. Fele részük számára az első találkozás egy-egy könyvön (illetve könyvet árusító *bhaktán*) keresztül történt, a második helyen a nyitott templomi programok, a harmadikon a fesztiválok szerepeltek, ahová általában barátaik hívták el őket. Az Egyesítő Egyház két fő térítési módszere az utcai gitáros éneklés és az eléggé szerteágazó kulturális és tudományos tevékenység. Felvetődhet a kérdés, miért nagyobb – éppen egy nagyságrenddel – a krisnások vonzereje. Nyilvánvalóan szerepe lehet ebben a Krisna-vallás egzotikumának, valamint általában a keleti egzotikum, a keleti spiritualitás iránti igénynek és érdeklődésnek. Ezzel szemben az utcákon gitározó munisták a sok hasonló keresztény szekta egyike képviselőinek tűnhetnek. Tudományos konferenciáik az értelmiséget szólítják meg, míg a Krisna-fesztiválok jóval szélesebb rétegeket.

22 A középiskola után felsőfokon tanulók alacsony, 6 százalékos arányához képest kétszer ekkora azoké, akik abbahagyták felsőfokú tanulmányaikat, vagy valószínűleg megtérésük miatt mondtak le arról, hogy megpróbálkozzanak vele, annak ellenére, hogy kaptak ilyenfajta közvetlen ösztönzést a Krisna-egyháztól.

23 Magyar eredetű, tizenöt éve alakult neoprotestáns karizmatikus gyülekezet, amely a magyarországi új vallási mozgalmak közül a legdinamikusabban fejlődő, ma kb. 25 ezer taggal rendelkező egyház.

24 Az idézett kézirat szerzői a Szent Ignác kollégium vallásszociológiai diákkörének tagjai. A diákkörben végzett kutatást Kamarás István vezette.

Mit tartottak a legvonzóbbnak a Krisna-vallásban? Legtöbben a Krisna-hívők magatartását és viselkedését (főleg kedvességét, tisztaságát, meleg közösségüket), a védikus filozófiát (30 százalék) és a külső és belső tisztaságot említették. Néhányan szóba hozták még az atmoszférát, a füstölő-illatot, a *prasadamot* (szentelt étel), a lelki tanítómestert, a megtalált választ és a zenét. (Eléggé hasonlóan nyilatkoznak az Egyesítő Egyházba megtértek is, ők a szeretetteljes légkört, a tanítást és a megtalált választ említik leggyakrabban.) Legfurcsábbnak, legnehezebben érthetőnek és megvalósíthatónak az érzékiség-kielégítésről való lemondást és a filozófiát (zömmel férfiak), néhányan pedig a szokásokat, a védikus emberképet és a szanszkrit nyelvet tartották.

Minden másodikuk családja elsőre negatívan, minden hetediké pozitívan reagált megtérésükre, a többieké aggodalommal, várakozva, furcsállva, csodálkozva. Döntő többségük szüleinek és testvéreinek kisebb vagy nagyobb mértékben pozitív irányban változott a véleménye.

Kutatásom kezdetén úgy tűnik, hogy a magyarországi Krisna-hitre megtértekre kevéssé áll az, amit *J. T. Richardson* állapított meg a modernkori megtérés jellemzőiként (Richardson 1982). Ebben a – belső! – körben nem tapasztaltam sem a rejtett fenntartásokkal csatlakozást, sem a tárgyaló (alku) helyzetet. Csak alaposabb longitudinális kutatással (beleértve a Krisna-egyházból kilépők további sorsának vizsgálatát is) lehet majd megállapítani, milyen mértékben változott meg attitűdjük, meggyőződésük és értékrendjük, hogy a Krisna-tudatra való rátalálás még csak első állomása-e egy hosszú és állandó kereséssorozatnak. Ami egészen egyértelműnek tűnik: nyoma sincsen annak, hogy a megtérők agymosás vagy valamiféle rafinált erőszak áldozatai lennének. A megtérők jelentős része nemcsak hiányokkal és válságokkal (az élet ürességének és értelmetlenségének megélése, önbizalomhiány, szorongás, halálfélelem, sikertelen házasság), hanem pozitív mozgatókkal (a vegetáriánus étkezés, a védikus és az indiai kultúra, a jóga, a misztikum, a transzcendencia és az újraszületés iránti érdeklődés) is jellemezhető.

6. Krisna-tudatban élni ebben a világban

A már említett kérdőívben feltettem a krisnásoknak a következő kérdést:

„Mit jelent Önnek a Krisna-tudat?" Az általam megadott tíz lehetőséget a következő arányban választották:

átlagosnál nagyobb arányban[25]*:*
életmód 68% – avatás előttiek, férfiak
tudás 65% – avatás előttiek, férfiak
hit 53% – avatottak, nők
biztonság – 42%
közösség 42% – férfiak
megvilágosodottság 39%
bizonyosság 30% – avatottak
érzések 29%
hivatás 22% – *avatottak*
szertartás 13% – avatás előttiek

Ezekhez egyetlen lényeges kiegészítést tettek: a kérdezettek majdnem felének a Krisna-tudat a fentieken kívül élete célját és értelmét is jelentette. (Néhányuknak az igazságot és a boldogságot.)

25 A dőlt betűvel szedett jóval nagyobb arányban.

A kereszténységhez képest a Krisna-tudat többletét legtöbben (negyedrészük) hitelességében látták, elsősorban a nők és az avatottak. Többeknek tűnt még tudományosabbnak, érthetőbbnek, gyakorlatibbnak, könnyebben megvalósíthatónak, konkrétebbnek, olyan vallásnak, ahol a léleknek, a tisztaságnak nagyobb szerepe van. A keresztény vallásban a legtöbben (elsősorban az avatottak és a férfiak) Jézust Krisztust és a Bibliát tartják értékesnek és tiszteletre méltónak.

Természetesen számolni kell azzal, hogy újdonsült hívők megtérés előtti életüket – elfojtva a régit, igazolva a jelenlegit – akarva-akaratlan sötétebbre festik, illetve mai fogalmakkal átértelmezik. Feltehetően ezzel is magyarázható az, hogy az általam megismert Krisna-hívők fele úgy érzi, gyökeresen megváltoztatta életét a Krisna-tudat. Leggyakrabban így jelölik meg a változás fő irányát: megtalálták életük értelmét (elsősorban nők), lemondás az érzékek kielégítéséről (házasok), boldogabbak, javultak az emberi kapcsolataik (avatás előttiek), tisztábbak lettek. Egyharmaduknak jelentős mértékben változott a társadalmi státusza, hiszen a szellemit fizikai munkával cserélte föl, a világi tanulást a szerzetes-tanulósággal váltotta föl. Többségük úgy érzi, megváltozott a személyisége is: elsősorban nyíltabbak és őszintébbek, türelmesebbek, kiegyensúlyozottabbak és céltudatosabbak lettek.

Érdeklődésük köre egyszerre szűkült és tágult, 95 százalékuk úgy érzi, hogy változott. Tágult a belső és a transzcendens világ felé, ugyanakkor kevéssé érdeklik őket a profán (ők így mondják, „anyagi" vagy „érzéki") világ eseményei, intézményei, szórakozása, tudománya és művészete. Ami Krisna-hívőként jobban érdekli őket, mint azelőtt, az elsősorban természetesen maga Krisna, továbbá a lelki élet (elsősorban avatottak és nők), az emberek (avatás előttiek), a filozófia, a vallások (férfiak), a természetes életmód és a védikus tudomány. Ami jóval kevésbé érdekli őket, az természetesen általában az anyagi dolgok világa (főleg az avatottak és a nők), majd a televízió (avatottak), az érzékkielégítés (avatottak és a férfiak) és a mozi (kizárólag avatottak).

Kétharmadukat nem, ötödrészüket alig érdekli a politika, mert szemfényvesztésnek, képmutatásnak, ostobaságnak, ártalmasnak vagy undorítónak tartja. Azon keveseknek, akiket érdekelne, nincsen elég ideje vagy módja rá. A többiek mérlegelő álláspontonvannak, mert úgy vélik, bizonyos kérdésekben állást kell foglalniuk, mert vonatkozhat valami a krisnásokra, vagy a prédikálásban fel lehet használni az információkat.

Hasonlóképpen viszonyulnak a nem védikus tudományokhoz: kétharmaduk elutasítja ezeket, mert feleslegesek, öncélú spekulációk, érdektelenek, bűnösek és a védikusokhoz képest tökéletlenek. Negyedrészük (főleg a férfiak) mérlegelő álláspontonvan, mondván, amennyiben fel lehet használni a Krisna-tudat műveléséhez, és kapcsolatba hozhatók a védikus tudománnyal, érdekli őket. A válaszolók egytizede (elsősorban a házasok és a férfiak) ha fenntartásokkal is, de pozitív véleményt alkot.

Kevésbé egyértelmű a nem védikus művészetekkel kapcsolatos beállítódásuk, hiszen nagyjából egyenlő arányban tartják károsnak vagy érdektelennek, illetőleg pozitívnak és eszközként felhasználhatónak. Elsősorban azért utasítják el a nem védikus művészeteket, mert az érzékkielégítést szolgálják, feleslegesek, időhöz kötöttek, illuzórikusak. És azért minősítik pozitívan, mert a művészet is istentől van, mert a művészi tehetség Isten ajándéka, mert önkifejezés, mert vonzza a szépség. Elsősorban az avatottak, a házasok és a nők vélekednek így. Végül pedig vannak, akik mint eszközt elfogadják a nem védikus művészetet is, vagyis amennyiben Krisnát szolgálják, valamilyen morális célt vagy a vallásgyakorlást.

A szórakozást számukra elsősorban a hívők társasága jelenti (20 százalék, elsősorban az avatás előttiek). A kérdezettek kisebb részének az olvasás, a zene és a beszélgetés jelent szórakozást, a többségnek azonban a szakrális tevékenységek és a szakrális közösség.

Egyharmaduk – elsősorban az avatottak – a szent könyveken kívül semmi mást nem olvas. Másik harmaduk csak napilapokat vesz kézbe. Kis részük más lapokat (HVG, Természetgyógyászat, Elixír magazin és más ezoterikus lapok), ismeretközlő könyveket (természetgyógyászat, ezoterikus irodalom, gyermeknevelés) és szépirodalmat (Thomas Mannt, Orwellt, Oscar Wilde-ot és verseket) is, elsősorban az avatás előttiek. Kétharmaduk már több mint egy éve nem volt színházban, négyötödük pedig moziban. Akik voltak, azoknak többsége avatás előtti és házas. A kérdőívre válaszolók fele nem nézett tévét, a többiek is elsősorban csak a híradót és kisebb részük természetfilmeket, többségük szintén avatás előtti és házas.[26]

A hazai krisnások elitjének értékrendjét a *Rokeach-féle, 18-18 cél- és eszközértéket felsoroló* teszt segítségével tanulmányoztam, oly módon, hogy megkértem válasszák ki az 5-5 számukra legfontosabb, illetőleg legkevésbé fontos értéket. A következő sorrend alakult ki:

	legfontosabb érték	*legkevésbé fontos*
engedelmesség (kötelességtudás, tisztelettudás)	60	2
fegyelmezettség (önuralommal rendelkezés)	60	2
felelősségteljesség (megbízhatóság, felelősségtudás)	57	5
bölcsesség (életbölcsesség)	53	4
belső harmónia (belső feszültségektől mentes élet)	51	3
boldogság (megelégedettség)	51	8
béke (háborútól és konfliktusok mentes világ)	48	1
értelmesség (gondolkodó, intelligencia)	48	2
szerelem (meghitt testi és lelki kapcsolat)	0	52
önállóság (függetlenség, erős egyéniség)	4	58
társadalmi megbecsülés (elismerés, tisztelet)	1	64
anyagi jólét (jómód, bőség)	0	68
kellemes élet (élvezetek, örömök, sok szabadidő)	0	71

Szellemi és lelki értékek néznek farkasszemet anyagi, érzéki, érzelmi, társadalmi értékekkel. A személyiség alávetettsége, vagy ahogy talán ennél pontosabban fogalmazzák meg maguk a krisnások, az *odaadottság* áll szemben a személyiség és szabadság értékeivel. Ha nem került volna az elfogadott értékek közé a bölcsesség, az előítéletektől mentesség, a boldogság, és ha nem kapott volna viszonylag sok szavazatot az érdekes élet és a bátorság, felmerülhetett volna a gyanú, hogy a fegyelmezettséget, engedelmességet és megbízhatóságot mindennél jobban értékelő krisnások mégiscsak az agymosás áldozatai. Így azonban az előbb felsorolt értékek környezetében e vezető értékek jelentése kissé megváltozik: az odaadottság felhangjaival gazdagodnak. Elgondolkodtató viszont, hogy a testi tisztaságot többre becsülik, mint a természeti és művészi szépséget. Az is elgondolkodtató, hogy nemcsak a meghitt testi és lelki kapcsolatot jelentő szerelmet, hanem a ragaszkodást és gyöngédséget jelentő szeretetet is elutasítják. A legvitatottabb értékek közé az érdekes és változatos élet, a bátorság, az udvariasság, a szabadság, az egyenlőség, az elvégzett munka öröme és a törekvés kerültek.

26 Az adatok értelmezése természetesen sokkal könnyebb lenne, ha szabadidő-eltöltési és művelődési szokásaikat össze tudnánk hasonlítani keresztény szerzetesek és novíciusok, valamint frissen megtért emberek adataival.

Kérdés, mennyire homogén, azaz mennyire „krisnás" ez az értékrend. Mutatkozik-e eltérés férfiak és nők, házasok és a templomban élő egyedül állók, avatottak és avatás előttiek között. A 36 közül 13 érték megítélésben van különbség avatottak és avatás előttiek között, 12 érték esetében férfiak és nők között, 10 érték esetében pedig a házasok és szerzetesek[27] a templomban élő egyedülállók között. Az avatottak számára fontosabb a szavahihetőség, a megbocsátás, a fegyelmezettség, az engedelmesség, az üdvözülés, a belső harmónia, vagyis csupa olyan érték, mely az általam vizsgált krisnásokat leginkább jellemzi, és kevéssé fontos az önállóság, a jókedély, az alkotó szellem, a szabadság, a szerelem és az egyenlőség, vagyis zömmel olyan értékek, amelyek az összes kérdezett körében az elutasítottak között szerepeltek. Úgy tűnik tehát, hogy a megismert tendencia az avatottak körében még élesebben rajzolódik ki, mint a még nem avatottak körében. A két nem között – két kivételtől eltekintve – az elutasított értékek megítélésében van eltérés, míg azonban az avatottak és nem avatottak között a különbség, ha nem is túl nagy, de strukturális jellegű volt, a férfiak és nők között már csak specifikus. A férfiak körében fontosabb az előítéletektől mentesség, a barátság, a szerelem, az udvariasság, a logikusság, a kellemes élet, és kevésbé fontos a hatékonyság, a társadalmi megbecsülés, a szépség, az önállóság és az egyenlőség, mint a nők körében. Kérdés, hogy általában a nemi (biológiai, pszichikus és társadalmi) sajátossággal vagy talán a krisnás értékrend női és férfi változatával kell-e számolni. (A kérdés megválaszolásához ez a minta túl kicsi.) Hasonló kérdés merülhet fel a házas krisnások esetében is. Számukra ugyanis az értelmesség, az üdvözülés, a belső harmónia, a béke, a boldogság, a családi biztonság és a bölcsesség fontosabbak, az önérzet, a kellemes élet, a szerelem és a társadalmi megbecsülés pedig kevésbé fontos az átlagosnál. Ebből az derül ki, hogy a házasok több vonatkozásban markánsabban képviselik a krisnás értékrendet, mint az egyedül állók, ez pedig azért meglepő, mert az általam vizsgált házasoknak kevesebb mint harmada, az egyedül állóknak viszont a fele avatott. Az is joggal feltételezhető lenne, hogy a házasok sokkal inkább a világban élnek, mint a szerzetesek. Az, hogy a családi biztonság számukra fontosabb, a szerelem pedig kevésbé elvetendő, mint a többiek számára, még csak magyarázható sajátos helyzetükkel, de általános értékorientációjuk inkább talán azzal, hogy ők idősebbek, érettebb személyiségek, és tudatosan vállalják gyermekeik krisnás értékrendű szocializációját.

Módomban állt értékrendjüket vallásosságuk és elkötelezettségük tekintetében a krisnások elitjéhez eléggé közel álló (nagyjából hasonló korú, de valamivel iskolázottabb) katolikus bázisközösségi tagok[28] értékrendjével összevetni. Az itt is, ott is legtöbbek által választott és leginkább elutasított 6-6 érték között azonos volt a belső harmónia, az anyagi jólét, a kellemes élet és a társadalmi megbecsülés. Az igazi szerelem, a családi biztonság és a szeretettel teljesség a katolikus elit számára a legfontosabb 6 érték között szerepel, a krisnások belsőbb köreiben viszont csak a 18., 30. és 32. helyen. Feltűnő tehát a két csoport értékrendje között a hasonlóság is, hiszen két olyan értékrendről van szó, amelyben a szellemi értékek sokkal fontosabbak, mint a nem vallásos körökben, ám az eltérés is igen markáns: a mélyen vallásos katolikusok körében jóval fontosabbak az emberi kapcsolatok és az érzelmek, míg a krisnások körében az ego visszafogása, vagy ahogy ők mondják, az „odaadottság".

27 Pontosabban: a templomban élő avatott és avatatlan egyedül álló. A szerzetes szóhasználat a krisnások körében még nem egyöntetű, mert nem csak örökre szerzetességet vállaló avatottak nevezik magukat szerzetesnek, hanem a templomban élő nem avatottak és azok is, akik nyitva tartják még maguk előtt a házas életforma választásának lehetőségét is.

28 173 fő, budapestiek., 15–40 évesek. (Lásd bővebben Kamarás 1994.)

7. Összegzés helyett

Az, hogy az MKHK jelentős számbeli gyarapodása éppen a politikai rendszerváltást követő időre esik, lehet véletlen egybeesés is, ám talán számolni kell azzal is, hogy a társadalmi változások hatására az emberek otthonosságérzete elbizonytalanodik, s a biztonságért cserébe elfogadnak egy – legalábbis látszólag – nagyobb mértékű függést.

Már a kutatás elején jól érezhető, hogy a krisnások úgy kapcsolódnak bele egy számukra többé-kevésbé ismeretlen történetbe, hogy ennek sok mozzanata erőteljesen megragadja őket, ám az értékek tudatos elfogadása és értelmezése feltehetően csak lassan történik meg. Lehetséges, hogy még a belsőbb körökben is türelmes és hosszadalmas fordítgatása következik ennek a még többé-kevésbé idegen, de érdekes szövegnek, amely rólunk szól, de jobbára még ismeretlen nyelven. A Krisna-tudatúak mindennapi gondolkodását és életvitelét erőteljesen áthatja hitük. Erősebben, mint azok mentalitását és életmódját, akik valamelyik kisegyháznak vagy bázisközösségnek a tagjai. De nem csak erősebben, másképpen is: a mélyen hívő keresztények esetében, úgy tűnik, jobban harmonizálnak egymással a transzcendens és az e világi értékek. Vagy talán csak kompromisszumot kötnek?

Bár a kutatás eddig még csak a krisnások elitjére terjedt ki, máris látszik, hogy a krisnás társadalom is rétegzett. Kérdés, mennyire és milyen dimenziókban. Feltehetően a szélesebb körű (a nagyobb méretű és a hívek tágabb körére kiterjedő mintán történő) és a mélyebbre hatoló (az egyszerű személyek életútját és értékrendjét alaposabban feltáró) vizsgálódás pontosítja majd ezt a madártávlati képet.

Nehéz eldönteni, hogy szűkült-e vagy éppen tágult az újdonsült Krisna-hívők világa. További kutatásnak kell tisztáznia, hogy a profán világ szokásai, normái, értékei egyszerűen kiesnek, vagy „csak" átértékelődnek; másodlagossá, gyanússá válnak, vagy pedig új kontextusba kerülve átértelmeződnek: a profán védikus legitimálást kap, az eddigi szokások, tevékenységek és értékek öncélból eszközzé válnak, új tartalmakkal telnek meg. Most mindenesetre úgy tűnik, esetükre jól alkalmazható *Karl Mannheim* gondolata, mely szerint az alulról fölfelé irányuló magyarázatok helyébe felülről lefelé irányuló értelmezések kerülnek (Mannheim 1995).

Hivatkozott irodalom

Bálint B. András (1993): Reménytelen? In *Esti Hírlap*, szeptember 15.
Bartus László (1993): A szektaüldöző szekták. In *Beszélő*, január 16.
Czene Gábor (1995): Krisna, a mindenkinek tetsző. In *Kritika*, 7.
De Rosa, Giuseppe (1991): *Vallások, szekták és a kereszténység.* Budapest: Szent István Társulat.
Estsey Katalin–Pohly Ferenc (1992): Krisnások. In *Magyar Narancs,* október 8.
Gál Péter (1994): *A New Age – keresztény szemmel.* Abaliget – Budapest.
Gulyás J. Attila (1995): Ez itt nem Walt Disney-show. In *Magyar Nemzet,* augusztus 22.
Gyémánt Mariann (1993): A történelmi egyházak mossák kezeiket. In *Magyar Nemzet,* április 14.
Horváth Zsuzsa (1995): *Hitek és Emberek.* ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézete.
Iványi Gábor (1993): Vallás, szabadság. In *Magyar Narancs,* április 1.
Kamarás István (1994): *Bensőséges bázisok.* Budapest: Országos Közoktatási Intézet.
Kiss Ulrich (1993): A Sátán hálójában. (3.) Mindenből ehettek. In *Új Ember,* március 14.
Koncz Gabriella–Nagy Balázs–Solymosi Norbert (1994): Egyesítő Egyház Magyarországon. Budapest, kézirat.
Lugosi Győző (szerk.) (1994): *Szekták.* Budapest: TIT.
Mannheim Károly (1995): *A gondolkodás struktúrái.* Budapest: Atlantisz.

Medgyesi László (1992): A kelet-európai halastó. In *Református lapja*, szeptember 9.
Melton, J. Gordon (1994): A Fiery Ending. In *From the Ashes. Making Sense of Waco.* J. R. Lewis szerk., Boston: Rowman and Littlefield Publ.
Merton, Thomas (1977): *A. C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada* (1896).
Protestánsok, kis egyházak, szekták. Budapest: Ökumenikus Tanulmányi Központ, 1991.
Richhardson, J. T. (1982): Conversion, Brainwashing, and Deprogramming in New Religious Movements. In *The Center Magazin, 2.*
Tarnay Brunó (1994): *Katolicizmus és kultuszok.* Pannonhalma: Bencés Kiadó.
Tasi István (1993): *Kereszténység és Krisna-tudat.* MKHK.